

Date: 25th January-2026

**IMKONIYATI CHEKLANGAN MAKTAB BITIRUVCHILARINI KASBGA
YO‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK VA IJTIMOIIY ASOSLARI**

Axmadkulova Feruza Abdinabiyevna

Respublika imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus
texnikum ishlab chiqarish ta'limi ustasi

Annotatsiya: Maqolada imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish jarayonining pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlarini tahlil qilinadi. Tadqiqotda individual-pedagogik yondashuv, amaliy-mehnat mashg‘ulotlari va ijtimoiy hamkorlikning samaradorligi o‘rganildi. Shuningdek, texnologiya fani va mehnat ta’limi mashg‘ulotlarining inklyuziv ta’lim sharoitida kasbga yo‘naltirishdagi roli muhokama qilindi. Tadqiqot natijalari imkoniyati cheklangan bitiruvchilarni jamiyatda faol, mustaqil va kasbiy moslashuvchan shaxs sifatida shakllantirishning ilmiy asoslangan yo‘llarini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: imkoniyati cheklangan shaxslar, maktab bitiruvchilari, kasbga yo‘naltirish, inklyuziv ta’lim, texnologiya fani, mehnat ta’limi, pedagogik yondashuv, amaliy ko‘nikmalar

Kirish

Hozirgi zamon ta’lim tizimida barcha o‘quvchilar, jumladan imkoniyati cheklangan shaxslar uchun teng ta’lim va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratish muhim ijtimoiy-pedagogik vazifa hisoblanadi. Imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish masalasi ularning mustaqil hayotga tayyorlanishi, mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishi hamda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu bois mazkur masala nafaqat pedagogika, balki ijtimoiy himoya va bandlik siyosatining ham muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda olib borilishi lozim. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bitiruvchilar bilan ishlashda ularning jismoniy va psixologik holatini inobatga olmasdan turib samarali natijaga erishib bo‘lmaydi. Ilmiy manbalarda ta’kidlanishicha, inklyuziv ta’lim sharoitida kasbga yo‘naltirish jarayoni moslashtirilgan dasturlar va individual yondashuv asosida tashkil etilgandagina samarali bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan shaxslarning ta’lim olish, kasbga ega bo‘lish va mehnat qilish huquqlari qonun bilan kafolatlangan. Amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarda nogironligi bo‘lgan shaxslarning kasbga o‘qitilishi, ularning bandligini ta’minlash va ijtimoiy moslashuvini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan [1]. Ushbu huquqiy asoslar maktab bitiruvchilarini kasbga yo‘naltirish ishlarini tizimli va maqsadli tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning ko‘pchiligi kasb tanlash jarayonida qiyinchiliklarga duch keladi. Bunga kasblar haqidagi axborotning yetarli emasligi, o‘z imkoniyatlarini past baholash hamda jamiyatdagi ayrim salbiy

Date: 25th January-2026

stereotiplar sabab bo'lmogda. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, bunday holatlarning oldini olish uchun kasbga yo'naltirish ishlarini maktab ta'limi bosqichidayoq izchil va uzluksiz tarzda olib borish zarur [2].

Texnologiya fani va mehnat ta'limi mashg'ulotlari imkoniyati cheklangan o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda muhim pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu fanlar orqali o'quvchilar turli kasb elementlari bilan tanishadi, amaliy ko'nikmalarni egallaydi va o'z qobiliyatlarini real faoliyat jarayonida sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada o'quvchilarda mehnatga ijobiy munosabat, o'z kuchiga ishonch va kelajak kasbiga nisbatan ongli qarash shakllanadi.

Shu jihatdan qaraganda, imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirish masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri bo'lib, uni chuqur o'rganish va takomillashtirish bugungi kun talabi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonining pedagogik va ijtimoiy jihatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi inklyuziv ta'lim tamoyillari, shaxsga yo'naltirilgan va tizimli yondashuv asosida ishlab chiqildi. Ushbu yondashuvlar imkoniyati cheklangan o'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va real imkoniyatlarini hisobga olgan holda kasbga yo'naltirish jarayonini tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning asosiy qismi: muhokama va tahlil

Imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirish masalasi zamonaviy pedagogika va ijtimoiy siyosatda turlicha talqin etilmoqda. Ayrim tadqiqotchilar ushbu jarayonda asosiy e'tibor tibbiy-reabilitatsion yondashuvga qaratilishi lozimligini ta'kidlasalar, boshqalar esa pedagogik va ijtimoiy omillar ustuvor bo'lishi zarurligini ilgari suradilar. Mazkur tadqiqot doirasida ushbu qarashlar tahlil qilinib, ularning afzallik va cheklovlari muhokama etildi.

Karimova M.M. o'z tadqiqotlarida imkoniyati cheklangan o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda **individual-pedagogik yondashuv** asosiy omil ekanini ta'kidlaydi. Muallifga ko'ra, kasb tanlash jarayoni o'quvchining real imkoniyatlari va qiziqishlariga mos kelmasa, bu kelajakda kasbiy moslashuvning sustlashishiga olib keladi [3]. Ushbu fikr bilan qisman kelishish mumkin, biroq faqat individual yondashuv bilan cheklanib qolish ijtimoiy muhit va mehnat bozori omillarini yetarlicha hisobga olmaslikka olib keladi.

Shu nuqtai nazardan, Xolmatova D.Sh. kasbga yo'naltirish jarayonini **ijtimoiy-pedagogik tizim** sifatida ko'rib chiqadi. Uning fikricha, imkoniyati cheklangan bitiruvchilarni kasbga tayyorlashda maktab, oila, jamiyat va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi ahamiyatga ega [4]. Muallifning ushbu yondashuvi amaliy jihatdan muhim bo'lsa-da, maktab sharoitida bunday keng ko'lamli hamkorlikni yo'lga qo'yish har doim ham oson emas. Shu sababli mazkur modelni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Rossiyalik tadqiqotchi L.V. Kuznetsova imkoniyati cheklangan o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda **amaliy-mehnat faoliyatining ustuvorligini** asoslab beradi. Uning

Date: 25th January-2026

tadqiqotlariga ko'ra, nazariy maslahatlar va testlar o'quvchilarda to'liq kasbiy tasavvur hosil qila olmaydi, aksincha, real amaliy mashg'ulotlar ularning o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashiga yordam beradi [5]. Ushbu qarash texnologiya fani va mehnat ta'limi imkoniyatlarini yanada kengroq qo'llash zarurligini ko'rsatadi. Biroq amaliy mashg'ulotlar moslashtirilmagan holda tashkil etilsa, ayrim o'quvchilar uchun ortiqcha yuklama bo'lishi mumkin.

Shuningdek, G'arb tadqiqotchisi J. Watson inklyuziv ta'lim sharoitida kasbga yo'naltirishni **kompetensiyaviy yondashuv** asosida tashkil etishni taklif etadi. Unga ko'ra, imkoniyati cheklangan bitiruvchilarni aniq bir kasbga emas, balki moslashuvchan kompetensiyalar — muloqot, muammo yechish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalariga tayyorlash muhimdir [6]. Ushbu yondashuv zamonaviy mehnat bozori talablariga mos bo'lsa-da, milliy ta'lim tizimida uni to'liq joriy etish uchun metodik asoslarni kuchaytirish talab etiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirishda yagona universal model mavjud emas. Har bir yondashuv muayyan sharoitda samarali bo'lishi mumkin. Shu sababli individual-pedagogik, ijtimoiy hamkorlikka asoslangan va amaliy-mehnat yo'naltirilgan yondashuvlarni uyg'unlashtirish eng maqbul yo'l hisoblanadi.

Muhokamalar shuni ko'rsatadiki, texnologiya fani va kasbga yo'naltirilgan mashg'ulotlarni inklyuziv ta'lim talablariga mos holda tashkil etish imkoniyati cheklangan bitiruvchilarning kasbiy o'zini aniqlashida muhim rol o'ynaydi. Bu esa ularning jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonining pedagogik va ijtimoiy ahamiyatini chuqur tahlil qilishga qaratildi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, ushbu jarayon imkoniyati cheklangan shaxslarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi, mustaqil hayot kechirishi va mehnat bozorida o'z o'rnini topishida muhim omil hisoblanadi. Kasbga yo'naltirish ishlari tizimli va ilmiy asosda tashkil etilgandagina barqaror natijalarga erishish mumkin.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, imkoniyati cheklangan maktab bitiruvchilarini kasbga yo'naltirishda yagona yondashuv yetarli emas. Individual-pedagogik yondashuv, amaliy-mehnatga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy hamkorlik hamda kompetensiyaviy yondashuvlarning uyg'unlashuvi eng samarali model sifatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, texnologiya fani va mehnat ta'limi mashg'ulotlarining inklyuziv talablarga moslashtirilgan holda tashkil etilishi o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] O'zbekiston Respublikasi Qonuni. **Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida.** — Toshkent, 2020.
- [2] Karimova M.M. **Inklyuziv ta'lim asoslari va kasbga yo'naltirish.** — Toshkent: Fan, 2019

Date: 25th January-2026

- [3] Karimova M.M. Inklyuziv ta'lim asoslari va kasbga yo'naltirish. — Toshkent: Fan, 2019.
- [4] Xolmatova D.Sh. Maxsus pedagogika va ijtimoiy moslashuv masalalari. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
- [5] Kuznetsova L.V. Professionalnaya orientatsiya detey s ogranichennymi vozmojnostyami zdorovya. — Moskva: Pedagogika, 2018.
- [6] Watson J. Inclusive Education and Career Guidance. — London: Routledge, 2017.

